

ЯНГИЧА ЁНДАШУВЛАР

РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯ

КЕЛАЖАККА ИНВЕСТИЦИЯ

Ботир ЗЛОВ,
Алишер Навоий номидаги
Тошкент давлат ўзбек тили
ва адабиёти университети
кафедра мудир

Замон билан ҳамқадам одимлашни тақозо этаётган бугунги давр — рақамли технологиялар асри. Дастлаб янги тушунча сифатида қаралган ёндашув ҳозирда ҳаётимизга шунчалик сингиб кетдики, нафақат кундалик фаолиятимиз, балки барча соҳалар ривожини ҳам уларсиз тасаввур қилиб бўлмайди.

Мамлакатимизда замонавий ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш, электрон давлат хизматларини кўрсатишнинг яхлит тизимини яратиш, давлат органларининг аҳоли билан мулоқот қилишининг янги механизмларини жорий этиш юзасидан изчил ишлар олиб борилмоқда.

Ўзбекистонда “Рақамли иқтисодиёт” миллий тараққийотимизнинг асосий драйвери сифатида белгилаб олингани бежиз эмас. Бу борада барча соҳа ва ҳудудларда “Рақамли Ўзбекистон — 2030” стратегиясини амалга оширишга киришилганини алоҳида қайд этиш лозим. Ёшларнинг илмий ва иқидий салоҳиятини ошириш, уларнинг ўз интеллектуал билимини намоян қилиши, аналитик фикрлаши, иқтидори ва иқидий мислалашуви учун зарур шaroитлар яратиш бўйича салмоқли ишлар бажариляпти. Таъқидлаш керак, дунё мамлакатлари тақрибасида илмий таққикотлар, IT технологиялар, стартап голяр, компьютер саводхончилига жуда катта эътибор берилди. Юртимизда ҳам барча соҳалар илм-фан ютуқлари ва янги технологиялар орқали жадал ўсмоқда.

Давлатимиз раҳбарининг олий таълим муассасаларига рақамлаштиришни биринчи набатдаги вазифалар қаторига олиб чиқиш ҳақидаги топширини бизни айни соҳада янада кўпроқ ишлашга, янги голярни илгари суршига ундади. Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан 2020 йилда илгари сурилган “Рақамли университет” лойиҳаси том маънода OTMлардаги фаолиятни қулайлаштириди. Лойиҳа доирасида “Олий таълим жараёнларини бошқариш ахборот тизими” — (HEMIS — Higher Education Management Information Systems) ишлаб чиқилди. Ушбу ахборот тизими “Маъмурий бошқарув”,

“Ўқув жараёни”, “Илмий фаолият”, “Молиявий бошқарув ва статистика” ахборот тизимларини ўз ичига олади.

Бу тизим талаба учун ҳам, таълим берувчи учун ҳам бирдек қулай. Яна бир жиҳати баҳолаш жараёнларининг шаффофлигини таъминлаш билан боғлиқ. Бу ўқув жараёнида олий таълим муассасаларидан олинган турли ҳисобот ва маълумотлар сонини кескин камайитириш, уларни тайёрлашнинг юрғоз шаклидан воз кечиш, бошқарув тизимини рақамлаштиришга имкон яратиш келмоқда.

Электрон ҳукумат концепциясига қўра, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан тақомиллаштирилётган смарт-университет лойиҳаси саналган бу тизим Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг ишчи гуруҳи сэй-харакати билан юртимиздаги барча OTMларда жорий этилмоқда. HEMIS — электрон университетнинг муҳим компоненти сифатида кредит-модуль тизими билан интеграция қилинган. Дастур ўз ичига электрон дарс жадвали, баҳолаш тизими, академ гуруҳларни назорат қилиш имконияти ва ҳужжат алмашишдаги қулайликларни ҳамлаган. Бу эса иш самарадорлигининг ошишига ва ортинча оворларнинг чуқурлигининг олдини олишига ёрдам беради. Энг асосийси, дастурнинг функционал имкониятлари йилдан-йилга тақомиллашиб боради.

Хусусан, Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетига ҳам турли мос соҳаларни рақамлаштириш жараёни давом этмоқда. “Рақамли университет” тизими бошқарма-бошқач жорий қилинмоқда. Ўқитиш жараёни “фан — таълим — ишлаб чиқариш интеграцияси” тамойили асосида ташкил этилиб, талабалар умумтаълим мактаблари, лицей ва коллежлар, давлат ва жамоат ташкилотлари ҳамда илмий-таққикот муассасаларига бириктирилади.

Университет жамоаси олдидаги устувор вазифаларни бажаришда информация технологиялар имкониятларидан унумли ва самарали фойдаланиб, катта натижаларга эришиш бўйича тизимли ишлар амалга ошириляпти. Унга қўра,

фаолият бошлади. Ушбу марказ филологик масалаларни моделлаштириш, уларнинг маълумот ва билимлар базасини яратиш, таққикот этиш имконини беради. 2021 йилнинг ўзида Компьютер лингвистикаси бакалаврият йўналишига талабалар қабул қилинди.

Кўриш имконияти чекланганларга қулайлик яратган дастур

IT соҳасининг филологияга мос тармоқлари бўйича маҳаллий ва халқаро лойиҳаларни амалга ошириш, истиқболли йўналишларга грант маблағларини жалб қилиш борасида ҳам университетда комплекс ишлар амалга

Университет олимлари ва таққикотчилари томонидан амалга оширилётган “Ўзбек тилининг таълимий корпусини яратиш”, “Туркий тилларнинг лингводидактик электрон платформасини яратиш”, “Ўзбек адабиётининг кўп тилли (ўзбек, рус, инглиз тилларида) электрон платформасини яратиш”, “Bolalar adabiyoti.uz электрон платформа ва унинг мобиль иловасини яратиш” сингари лойиҳалар эса қўлаб муаммоли масалаларга ечим бўлиши кутилмоқда.

Глобал тармоқда ўзбек тилидаги иборалар салмоғи ортди

Жорий йилда университетда жаҳон глобал тармоғида ўзбек тилидаги материаллар сони ва сифатини ошириш, ўзбек миллий ўзига хослигини ифодаловчи тушуналларнинг батафсил изохини тармоққа жойлаш бўйича “Ўзбек миллий маданиятига хос атамаларга оид мақолалар базасини яратиш” мавзусидаги инновация лойиҳа иш бошлади. Бу лойиҳа миллий тилимизнинг нуфузини янада ошириш ва халқаро ҳамжамиятда Ўзбекистоннинг иқидий имижини шакллантиришга хисса қўшади.

Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети ўз олдида қўйган вазифаларни амалга оширишда жаҳоннинг номдор OTMлари билан ҳамкорлик ўрнатган. Хусусан, Туркиянинг Босфор университети, Истанбул Техника университети, Литваннинг Витаутас Магнус университети, Россиянинг Қозон федерал университети шулар жумласидан. Университетда Ахборот-қидирув тизимлари

(Google, Yandex, Google translate) учун автоматик ишлов бериш воситаси — ўзбек тилининг морфологик ва морфологик анализатори дастурий воситасини яратиш бўйича амалга оширилётган лойиҳа айнан хорижий тақрибаларни миллий таққикотларда қўллашни талаб этади.

Амалга оширилган ва оширилётган ишлардан англаш мумкин, замонавий ахборот-коммуникация технологияларининг жорий этилиши, янги дастурий воситалар таълим муассасалари салоҳиятининг юксалишига асос бўлмоқда. Демак бу жараёнда IT-хизматларнинг аҳамияти ортиб бораверади, ангидан-янги технологияларни таққикот этиш янада изчил изланишни ва доимо бир қадам олдинда юриши талаб этаверади. Тез ривожланиётган соҳаларда ҳам тараққий этган давлатлар билан ҳамқадам бўлиш, улардан голяр, технологиялар ва ноу-хау импорт қилиш, ўз навбатида, ёшларни жаҳон меҳнат бозорига рақобатбардор қадрлар сифатида тайёрлаш ҳар бир OTM олдидаги устувор вазифадир.

Янги Ўзбекистон тараққийотининг янги бошқача чиқишда олий таълим тизимини ривожлантириш орқали жамият ва иқтисодиётнинг турли тармоқларига да фаолият олиб борадиган қадрларни тайёрлаш ва сафарбар қилиш, талаб юқори бўлган IT соҳасининг илм-фан тармоқлари билан интеграцияси жараёнини жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш бугунги кун талаби. Маққур лойиҳа ва сэй-харакатларнинг бари мамлакатимизда барқарор иқтисодий ўсиш, Бу орқали аҳоли фаровончилига эришишни таъминлашга хизмат қилади.

“Олий таълим жараёнларини бошқариш ахборот тизими (HEMIS) — (HEMIS — HIGHER EDUCATION MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS) ИШЛАБ ЧИҚИЛДИ.”

университет ўз таълим йўналишларига мос соҳаларнинг замонавий ахборот технологиялари ва коммуникацияларига интеграциялашувини таъминлаш, дастурий маълумотларнинг ўзбекча иловалари ва электрон лугат дастурлар ҳамда хорижликлар учун ўзбек тилини ўргатувчи дастурлар яратиш каби аниқ вазифаларни белгилаб олди. Жумладан, 2019 йилда университетда Компьютер лингвистикаси ва рақамли технологиялар кафедраси, 2020 йилда Компьютер лингвистикаси магистратура йўналиши ташкил этилди. 2021 йилда эса кафедра ҳузурида Компьютер лингвистикаси илмий-таққикот маркази

оширилмоқда. Жумладан, филология фанлари доктори Мунаввара Қурбонова раҳбарлигида амалга оширилётган лойиҳа орқали кўзи оқиз шахслар учун компьютер техникасидан фойдаланиш, матнларни ўқиш ва ёзиш имконини берувчи ўзбек тилига асосланган папирувчи дастурий таъминот ва овоз синтезатори ишлаб чиқилган. Бу кўриш имконияти чекланган инсонлар учун катта қулайликлар яратади. Ушбу дастур Ўзбекистон Иختирочи аёллари уюшмаси томонидан ўтказилган “Ўзбекистон аёлларининг 100 та энг вақий лойиҳаси” Республика танлови голиби бўлди.